Порадник із викладання навчального курсу «Правнича клініка» (або його аналогів)

Авторка: Марія Ципʼящук, членкиня правління Громадської організації «Асоціація юридичних клінік України», експертка проєкту “Посилення спроможності юридичних клінік із забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану”, що реалізується ГО “АЮКУ” за підтримки Програми USAID в Україні “Справедливість для всіх”

2023

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов’язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

ЗМІСТ

ЗМІСТ 3
Замість вступу 4
Блок 1. Курс “Правнича клініка” ще не викладається у моїй правничій школі. З чого почати? 5
Блок 2. У нас вже викладається курс “Правнича клініка” (або його аналог). Як зробити його кращим? 8
Блок 3. Корисні ресурси, які можуть допомогти у викладанні курсу “Правнича клініка” 10
Додаток 1 12
КЕЙС 1. Чередніченко проти Колотила 12
КЕЙС 2. Про корову Малишку 17

Замість вступу

Цей порадник сформовано на основі результатів дослідження “Аналіз та перелік ідентифікованих проблем та потреб у впровадженні у навчальний процес модельної навчальної програми дисципліни «Правнича клініка»”.

Порадник складається із трьох лаконічних блоків, які - як ми сподіваємося - дадуть конкретні відповіді на ключові питання та запити, що їх вдалося з’ясувати під час зазначеного дослідження.

Перші два блоки містять поради-кроки для тих, хто ще не розпочав викладання курсу “Правнича клініка”, але планує це зробити, та тих, хто вже його викладає.

- У третьому блоці ми наводимо згруповані посилання на корисні ресурси: ІТ-інструменти та технологічні рішення, які може використовувати ЮК у своїй діяльності та під час викладання курсу
- Методичні та розяснювальні матеріали, які можуть допомогти доповнити окремі блоки або й курс в цілому змістовно, практичними кейсами тощо.

У додатку до порадника наводимо кілька фабул, які можна використовувати під час вивчення тем курсу, що пов’язані із інтерв’ювання та консультуванням клієнтів.

Блок 1. Курс “Правнича клініка” ще не викладається у моїй правничій школі. З чого почати?

Курс “Правнича клініка” є практико-орієнтованим і, за умови його ретельного планування, підготовки й експертного забезпечення - може значно посилити м’які навики та знання в конкретних галузях права у студентів, які стануть його слухачами.

Ми пропонуємо декілька простих кроків, які можуть допомогти зорієнтуватися в логічній послідовності того, як можна якісно запровадити юрклінічний курс у своїй правничій школі.

Крок 1. Ознайомтеся із пропонованим змістом курсу, джерелами й практичними завданнями, що описані у модельній навчальній програмі дисципліни “Правнича клініка”.

Крок 2. Перегляньте зміст інших дисциплін, які вже прослуховують студенти-правники; поспілкуйтеся з колегами, які викладають курси, що можуть містити або охоплюють певні теми, що включені до модельного силабусу “Правнича клініка” і з’ясуйте, який саме матеріал та яким чином опрацьовують студенти, наприклад, в межах курсу “Професійна етика” або ж “Навики правового письма” тощо. Це дасть змогу зрозуміти, яким чином вам слід і чи слід вазагалі адаптовувати зміст модельного силабусу “Правнича клініка” до свого власного.

Крок 2,5. Якщо ви не відчуваєте впевненості у тому, як саме вносяться зміни до навчального плану у вашому ЗВО / правничій школі – ознайомтеся з відповідними внутрішніми документами та процедурами. Часто це можуть бути положення про навчальний процес та декілька додаткових внутрішніх НПА, які регулюють складання навчальних планів, силабусів, порядку обрання дисциплін із циклу вільного вибору тощо. Доцільно поцікавитися, яка точна мінімальна кількість студентів повинна бути у групі для дисципліни вільного вибору.

Крок 3. Порадьтеся з колегами щодо доцільності запровадження курсу «Правнича клініка» та визначте формат – буде цей курс обов’язковою чи вибірковою дисципліною, яким буде її обсяг (нагадаємо, що рекомендований обсяг, визначений модельним силабусом, складає 4 кредити ECTS).

Крок 4. Підготуйте власний силабус «Правнича клініка». Модельну навчальну програму можна і доречно доповнити актуальними темами з правозахисту[1],

[1] *Також, якщо у вашій правничій школі проводилися опитування серед студентів та/або випускників щодо того, які теми, навики, предмети вони б хотіли вивчати у своєму навчальному плані - це також може бути дуже важливим джерелом для планування конкретних тем, формату та обсягу курсу “Правнича клініка”.*

зокрема – правової допомоги вимушено переміщеним людям, ветеранам та їх близьким тощо. Також на цьому етапі важливо визначитися із тим, чи працюватиме ваша юрклініка з реальними справами - тобто, надаватиме правову допомогу клієнтам; чи - натомість - це буде модель симуляційної юрклініки, де слухачі курсу будуть працювати виключно із запропонованими / адаптованими фабулами справ.

Крок 5. Визначте, яких саме фахівців / практиків слід залучити до викладання навчального курсу, щоб якісно розкрити усі теми і досягти його мети і завдань, в тому числі - й щодо формування конкретних професійних практичних навиків, компетенцій та знань у слухачів такого курсу.

Крок 5,5. Якщо при плануванні курсу ви зрозумієте, що необхідно залучити зовнішніх експертів - обговоріть умови такого залучення із адміністрацією своєї правничої школи. Можливо це будуть додаткові оплачувані контракти, погодинна оплата праці або ж у вас, наприклад, є стійка мережа випускників, які вже зараз є достатньо фаховими і будуть готові *pro bono* долучитися до викладання певних тем; або ж, вдасться залучити іноземних колег в межах різних ініціатив міжуніверситетської співпраці. Який би спосіб ви не знайшли - але ці питання точно слід продумати завчасно.

Крок 6. Подумайте над тим, як саме і які технології, ІТ-інструменти та рішення (наприклад, застосунки управління справами, планування тощо) ви будете використовувати під час викладання курсу. Можливо щось у вас вже працює або ж ви знайдете щось із переліку у модельному силабусі (тема 3) чи з інформації, яку ми наводимо у Блоці 3.

Крок 7. Пандемія та війна змусила нас адаптовуватися до нових умов. Якщо нам здавалося, що вони екстремальні, коли доводилося працювати під час пандемії виключно онлайн, то ми зрозуміли, що таке по-справжньому екстримальні умови, коли нам довелося звикнути працювати між повітрняими тривогами, блекаутами, відстуністю зв'язку. Під час планування курсу обов'язково врахуйте можливий дистанційний формат роботи зі студентами та (якщо це релевантно) із клієнтами та справами. Саме тут можуть бути дуже корисними інструменти асинхронного навчання (*Kahoot, Canvas, Brightspace, Moodle, Classroom тощо*) та застосунки Case-management (*ArkCase, ClinicCases, ASANA, Trello і m.i.*).

Крок 8. Окремо подумайте про безпеку інформації, яка накопичується та зберігається в межах викладання курсу:

- *які канали комунікації з клієнтами буде використовувати ваша ЮК. ДО прикладу, не рекомендується використовувати застосунок Viber, водночас - більше безпечно замінити його на Signal або WhatsApp, або ж вести спілкування, обмін документами через захищену електронну скриньку.*

- *подумати про захист своїх комунікаційних ресурсів та пристроїв: всюди, де це можливо, слід встановлювати двофакторну аутентифікацію, встановлювати паролі на усі пристрої, на яких міститься інформація;*
- *чітко і виважено визначати коло людей, які будуть мати доступ до тих чи інших файлів й регулярно переглядати такі доступи*
- *розробити форму про нерозголошення та зобов'язати усіх учасників ЮК та тих, хто працює з інформацією підписати її*
- *робити електронні копії (бекапи) інформації у надійному, бажано віддаленому, сховищі (наприклад - на платформі Amazon / Globus або інших подібних), щоб у випадку, якщо майно клініки буде знищене або ж до нього не буде доступу - інформація збереглася. І загалом, краще поступово відмовлятися від паперових форм, щоб особиста інформація не потрапила до рук тих, хто не повинен мати до неї доступ, а електронні дані зберігати, як ми й описали, на віддалених серверах.*

Від того, що вам вдасться з'ясувати у кроках 2,5, а також 5 та 5,5 залежить, коли курс можна розпочати викладати, механізм його введення у навчальний план.

Ось ви майже готові до викладання курсу. Але залишився дуже важливий крок. Особливо - якщо ваш курс буде дисципліною вибірковою. Навіть найкращий силабус може ніколи не бути втіленим у життя - якщо про нього ніхто не знає.

Тому, last, but not least[2]:

> **Крок 9.** Розплануйте та розробіть інформативну, але доступну й інтерактивну презентацію курсу, щоб зацікавити його майбутніх слухачів. Подумайте над тим коли, в який спосіб ви будете розповідати про курс для студентів, як будете їх переконувати, що обрати необхідно саме цей предмет.

* Підказка. Звідси можете переходити до Блоку 3 цього порадника і переглянути корисні ресурси, які ми підібрали. Можливо щось із того згодиться й вам.

Успіху і цікавого викладання!

[2] Останнє, але не найменш важливе

Блок 2. У нас вже викладається курс “Правнича клініка” (або його аналог). Як зробити його кращим?

Звісно - “досконалості немає меж” - і можна завжди шукати, як зробити хороший курс ще кращим, підсилити його окремі компоненти, ще більше “прокачати” ті або інші навики і додати актуальності через розгляд практичних справ, які зараз мають найбільший резонанс у суспільстві.

Ми певні, що ви й самі завжди у цих пошуках та перманентному оновлені тих навчальних курсів, які викладаєте, але - маємо надію - що ці кілька простих порад зможуть зорієнтувати вас в послідовності дій та полегшити завдання із доопрацювання навчального курсу “Правнича клінік” (або ж його аналогу).

Як не дивно, але для курсу, який викладається, підійде чимало рекомендацій, які ми наводили у Блоці 1 - тобто для тих, хто лише планує запровадити у себе такий курс. Та про все своєю чергою.

Крок 1. Якщо ви ще цього не робили - обов’язково проведіть опитування за результатами викладання курсу “Правнича клініка” серед студентів, які вже його прослухали. Зберіть якомога детальніший зворотний зв’язок як щодо змістового наповнення курсу, так і щодо формату та методів його викладання. Такий зворотний зв’язок можна збирати не лише через анонімне опитування, але й організувати, наприклад, фокус-групові обговорення.

Крок 2. Проаналізуйте зібрану від слухачів курсу інформацію та оцініть, як її можна використати з користю, аби вдосконалити існуючий курс. На цьому етапі важливо не лише проаналізувати існуючі проблеми, але й зрозуміти їх причини та спробувати знайти способи, як їх подолати (вирішити).[3]

Крок 3. Перегляньте зміст інших дисциплін, які вже прослуховують студенти-правники; поспілкуйтеся з колегами, які викладають курси, що можуть містити або охоплюють певні теми, що включені до модельного силабусу “Правнича клініка” і з’ясуйте, який саме матеріал та яким чином опрацьовують студенти, наприклад, в межах курсу “Професійна етика” або ж “Навики правового письма” тощо.

Крок 4. Визначте, що саме (які модулі (теми), які компоненти, формат, методи чи комунікаційні та операційні канали) слід вдосконалити у своєму курсі.

---

[3] *До прикладу, якщо студенти скаржаться на брак практичних вправ - можливо слід на майбутнє залучати вузькоспеціалізованих практиків до викладання певних тем курсу; якщо ж існують скарги на формат оцінювання, комунікації з викладачем, розміщенням матеріалів - можливо слід підібрати оптимальні технологічні рішення, які зроблять курс більш адаптивним та зручним тощо; досить часто можна зустріти, що студенти скаржаться на дублювання теми - це означає, що навчальні плани та фактичне викладання різних дисциплін не узгоджені між собою.*

Можливо саме тут ви зрозумієте, що доцільно розширити курс практичними темами - скажімо - із правозахисту (до прикладу, ВПО, військових та їх родичів, постраждалих від ґендерно-обумовленого насильства та ін.); або приділити більше уваги етичним питанням чи м'яким навикам правового аналізу або письма.

Крок 5. Якщо ви ще не ознайомлювалися із модельною навчальною програмою дисципліни "Правнича клініка" або ж робили це давно - рекомендуємо переглянути не лише зміст, але й уважно усі пропоновані джерела, практичні ситуації та додатки, які описані у модельному силабусі.

Крок 6. Подумайте над тим, чи доцільно залучати до викладання курсу зовнішніх експертів - щоб більш якісно розкрити усі теми і досягти його мети і завдань, в тому числі - й щодо формування конкретних професійних практичних навиків, компетенцій та знань у слухачів такого курсу.

Крок 6,5. Якщо на цьому етапі ви зрозумієте, що необхідно залучити зовнішніх експертів - обговоріть умови такого залучення із адміністрацією своєї правничої школи. Можливо це будуть додаткові оплачувані контракти, погодинна оплата праці або ж у вас, наприклад, є стійка мережа випускників, які вже зараз є достатньо фаховими і будуть готові *pro bono* долучитися до викладання певних тем; або ж, вдасться залучити іноземних колег в межах різних ініціатив міжуніверситетської співпраці. Який би спосіб ви не знайшли - але ці питання точно слід продумати завчасно.

Важливо: Ознайомтеся також із **Кроками 7 та 8** Блоку 1. Вони про те, як мати "План Б" для викладання курсу в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану, а також про те, щоб заздалегідь дбати про інформаційну безпеку - як в межах курсу, так і діяльності юрклініки зокрема.

Зрештою, якщо серед викликів викладання курсу "Правнича клініка" ви зіштовхнулися із тим, що складно набрати достатню кількість бажаючих - можливо причиною такої "непопулярності" є брак якісної комунікації про курс. Якщо це ваш випадок, то рекомендуємо також переглянути **Крок 9** у попередньому блоці. Він стосується розробки презентації та плану ознайомлення зі змістом курсу його потенційних слухачів.

* Підказка. Зазирніть до Блоку 3 цього порадника - там є різні корисні ресурси, які ми підібрали. Можливо щось із того згодиться й вам.

Успіху і цікавого викладання!

Блок 3. Корисні ресурси, які можуть допомогти у викладанні курсу “Правнича клініка”

А) У своїх відповідях під час опитування щодо викладання курсу “Правнича клініка” респондент(к)и досить часто вказували на те, що їм хотілося б більше дізнатися про **ІТ-інструменти управління ЮК та навчального курсу, ІТ-право**. На додаток до матеріалів, які містяться в темі 3 модельної навчальної програми дисципліни “Правнича клініка”, наводимо ще декілька рішень, які - можливо - стануть вам у нагоді.[4]

ІТ-рішення, які можуть бути корисними в роботі ЮК

У 2021 році за підтримки Програми USAID “Нове правосуддя” юридичні інтернки програми Наталі Корбан та Ніколет ДеФранк провели дослідження та підготували аналітичний звіт “Юридичні програмні рішення для клінік. Програмні рішення Сполучених Штатів та європейського програмного забезпечення”. Наразі цей звіт доступний лише англійською мовою, проте - навіть за допомогою найпростішого перекладу можна використати для себе окремі його частини.

Також може бути корисними застосування наступних ресурсів:

Програми для перевірки тексту та інші електронні бази та застосунки:

1. Flesch-Kincaid
2. Flesch readability
3. Grammarly
4. Hemingway
5. Програма навчального курсу “Робота з відкритими даними в навчальній практиці”. [Електронний ресурс] – режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1cWILk3qLAuX8M8eqFijQl0qtJZBihDvL/view
6. Для пошуку законодавства
7. Для пошуку Судових рішень
8. Реєстри для бізнесу
9. Реєстри майна
10. Для реєстраційних дій
11. Пошук правових позицій ВС https://lpd.court.gov.ua/
12. Реєстр виконавчих проваджень
13. Реєстр юридичних та фізичних осіб-підприємців
14. Опендатабот
15. Електронний кабінет платника податків

[4] *Тут і далі деякі наведені ресурси можуть дублювати ті, що вміщені у модельному силабусі. В такому випадку вони наводяться тут для зручності й оперативності доступу за відповідними тематиками ресурсів.*

16. Єдиний реєстр боржників
17. ЛігаЗакон
18. PravoSud

Б) Серед інших побажань учасники згаданого опитування зазначали про те, щоб модельний силабус містив **більше кейсів.** У цьому зв'язку порадимо - перш за все, уважно ознайомитися не лише зі змістом типової навчальної дисципліни, але й джерелами, до яких вона відсилає.

До прикладу, у посібнику "Консультування споживачів фінансових послуг: міфи, алгоритми та історії. Практики юридичних клінік України", 2020 є приклади реальних справ і детальні алгоритми їх вирішення. І подібних ресурсів, які в попередні роки розробляла АЮКУ чи окремі юрклініки, є чимало - вони перераховані у Темі 9 типового силабусу (як і приклади конкретних кейсів): "Найбільш поширені категорії справ клієнтів правничої клініки".

У Додатку 1 до порадника наводимо приклади 2 детальних правових ситуацій, які розроблялися для цілей Національної Олімпіади юридичних клінік України з консультування клієнтів 2019 року. Ці ситуації мають коротку версію, яка надається студентам для роботи і пошуку різних варіантів розвитку подій, а також повні версії, які включають детальний опис обставин справи, того, як себе повинен поводити клієнт, а також - правове регулювання вирішення справи.

В) **Для підготовки консультацій або вивчення конкретних правових питань** зі студентами із актуальних тем, пов'язаних із війною в Україні, можуть бути корисними різноманітні **правопросвітні матеріали, онлайн-консультації, пам'ятки.** Наводимо деякі з них:

Готові консультації або аналітика

- Пам'ятка учасникам російсько-української війни, яку розробляє та регулярно оновлює ГО "Юридична сотня" (*організація, яка від самого початку вторгнення, з 2014 року спеціалізовано займається питаннями правового захисту військових та членів їх сімей*)
- ТОП-10 матеріалів УГСПЛ, які цікавили українців у 2022, підготовлені мережею юристів ГС "Українська Гельсінська спілка з прав людини" (*УСГПЛ - найбільша і найдавніша правозахисна мережа України. На сайті УГСПЛ можна знайти чимало інших тематичних роз'яснень*)
- Telegram-канал юридичної компанії "Everlegal" «Everlegal | Юридична підтримка онлайн» (https://t.me/EverlegalOnline) - *з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну юристи цієї компанії створили канал із безкоштовними роз'ясненнями із найбільш актуальних питань, що виникали в українців, українського бізнесу внаслідок війни.*

Ще матеріали про захист прав внутрішньо переміщених осіб:

- Правові роз'яснення БФ "Право на захист" - https://r2p.org.ua/analityka/
- Методичні матеріали щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення, які постраждали від військової агресії РФ проти України, підготовлені (*розроблені в межах програми «Єднання заради дії»*) - https://sss-ua.org/Library/book/metodicni_rekomendacii.pdf

Г) Зрештою, **для посилення викладання таких тем курсу "Правнича клініка" як "Професійна етика" і "Правове дослідження та правове письмо"**, рекомендуємо ознайомитися із іншими програмами навчальних дисциплін, які розроблялися раніше за підтримки Програми USAID "Нове правосуддя":

- Модельна навчальна програма курсу «Правничі дослідження та письмо» українською та англійською
- Навчальна програма курсу "Професійна відповідальність правника" українською

Додаток 1

КЕЙС 1. Чередніченко проти Колотила[5]

Тематика: деліктна відповідальність, недбалість, доказування вини, стягнення компенсації, страхування цивільної відповідальності у ДТП

Скорочений варіант, як отримують студенти

Кейс 1: Вам зателефонувала клієнт(ка), щоб домовитися про зустріч, оскільки він/вона хоче знати, як їй притягнути до відповідальності особу, яка пошкодила її автомобіль. Він/вона також зазначив, що він був пошкоджений в автомобільній аварії, і він/вона хотів/ла б вимагати компенсації від особи, яка спричинила аварію. Незважаючи на те, що минуло багато часу після ДТП, клієнт(ка) дуже хвилюється, оскільки є судові рішення з цього приводу.

Кейс для клієнта (повна версія)

Вас звати Мстислав (Устина) Чередніченко, ви проживаєте в місті Шепетівка Хмельницької області. Ви працюєте бухгалтером у приватній компанії. У грудні 2020 року на трасі Київ-Чоп інший водій зіштовхнувся з вашим автомобілем «Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску, в результаті цієї аварії ваш автомобіль отримав пошкодження, однак ви не постраждали. Було темно, і ви не зрозуміли, чиї дії спричинили ДТП, тож ви благополучно продовжили подорож до Шепетівки.

У січні 2021 року Ви звернулися до ТОВ «Бізнес-Авто-Експерт» з метою проведення експертизи та висновку про вартість ремонту Вашого автомобіля. Ваш керівник у приватній компанії, де ви працюєте бухгалтером, також є власником ТОВ «Бізнес-Авто-Експерт». Тоді ж, у січні 2021 року Товариство з обмеженою відповідальністю «Бізнес-Авто-Експерт» надало Вам звіт про те, що вартість ремонту Вашого автомобіля «Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску, який отримав пошкодження внаслідок ДТП у грудні 2020 року становить 227 000 грн. Ви самостійно відремонтували автомобіль і не зберегли квитанції на придбані матеріали.

У червні 2021 року інспектор відділу ДАІ № 2 Національної поліції України Н. Горлопан склав протокол про вчинення адміністративного правопорушення відносно водія «BMW X5» 2009 р.в., Ярополка Колотило, який спричинив ДТП у грудні 2020 року. Ярополк Колотило оскаржив цей протокол до суду першої інстанції, а потім оскаржив рішення суду першої інстанції, яким його визнали винним у порушенні правил дорожнього руху, до Апеляційного суду Хмельницької області. У вересні 2022 року Апеляційний суд Хмельницької області виніс рішення, яким Ярополка Колотило визнав винним у вчиненні адміністративного

[5] Автор кейсу: Ашот Агаян, Фабула розроблялася *pro bono* для Національної Олімпіади юридичних клінік України з консультування клієнтів 2019 року

правопорушення, передбаченого статтею 124 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажів, шляхів, дорожніх споруд або іншого майна).

У вересні 2022 року вам стало відомо від інспектора Горлопана, про те, що набрала законної сили постанова суду про притягнення Ярополка Колотила до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 124 КУпАП. Дізнавшись цю інформацію від інспектора Горлопана, ви зателефонували Ярополку за номером, який вам надав інспектор, і пояснили, що на основі висновків експерта, який працює в ТОВ «Бізнес-Авто-Експерт», вартість ремонту вашого « Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску, який отримав пошкодження внаслідок ДТП у грудні 2020 року, становить 227 тис. грн. Ви вимагали від Ярополка 227 тис. грн, оскільки суд визнав його винним у скоєнні ДТП. Ярополк Колотило відмовився відшкодувати вам зазначену суму та зазначив, що не вважає себе винним і, до того ж, автомобіль, яким ви володієте, навіть у новому вигляді не коштував 227 тис. грн. Також Ярополк зазначив, що він вам нічого не буде відшкодовувати, оскільки на момент ДТП його цивільно-правова відповідальність була застрахована, і він досі має цей страховий поліс у страховій компанії «Гарант». Страховий сертифікат передбачав ліміт цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну іншій особі, у розмірі 100 000 грн.

Ваші запитання до юристів (повна версія запитань):

1. Що робити зараз? До кого звернутися?
2. Чи можете ви подати позов до суду? Хто буде відповідачем?
3. На який розмір компенсації ви маєте право? Хто заплатить?
4. Які можливі варіанти отримання компенсації від Ярополка Колотила?

Інформація, яку клієнт повідомляє самостійно.

Вас звати Мстислав (Устина) Чередніченко, ви проживаєте в місті Шепетівка Хмельницької області. Ви працюєте бухгалтером у приватній компанії. У грудні 2020 року інший водій зіштовхнувся з вашим автомобілем «Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску на трасі Київ-Одеса, в результаті цієї аварії ваш автомобіль отримав пошкодження, але ви продовжили дорогу до Шепетівки, оскільки самі не отримали тілесних ушкоджень. У січні 2021 року ви отримали звіт, в якому зазначено, що вартість ремонту вашого автомобіля «Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску становить 227 000 грн.

У червні 2021 року інспектор відділу ДАІ № 2 Національної поліції України Н. Горлопан склав протокол про вчинення адміністративного правопорушення відносно водія «BMW X5» 2009 року випуску, Ярополка Колотило, який спричинив

ДТП у грудні 2020 року. Ярополк Колотило оскаржив цей протокол до суду першої інстанції, а потім оскаржив рішення суду першої інстанції в апеляційному суді.

У вересні 2022 року ви дізналися від інспектора Горлопана, що є рішення суду щодо Ярополка Колотила. Дізнавшись цю інформацію від інспектора Горлопана, ви зателефонували Ярополку за номером, який вам дав інспектор, і пояснили, що вартість ремонту вашого «Alfa Romeo Brera» 2007 року випуску, який отримав пошкодження внаслідок ДТП у грудні 2020 року. становить 227 000 грн. Ви просили Ярополка виплатити вам 227 000 грн, оскільки було рішення суду щодо ДТП. Ярополк Колотило відмовився відшкодувати вам зазначену суму та зазначив, що не вважає себе винним і, до того ж, автомобіль, яким ви володієте, навіть у новому вигляді не коштував 227 тис. грн.

Питання юристу: Шо вам варто зробити?

Всю іншу інформацію варто повідомляти тільки в тому випадку, якщо про це запитають консультанти.

Манера поведінки клієнта:

Розкута, дещо нахабна і вимоглива. Ви звикли, що всюди маєте чимало знайомих і час-від-часу натякаєте консультантам, що може “включити свої зв’язки”, якщо буде потрібно.

Правове обгрунтування справи:

Відповідно до частин першої, другої статті 1166 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної особи або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкода завдана не з її вини.

Згідно з частинами першою, другою статті 1187 ЦК джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов`язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює та інших осіб. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об`єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: шкода, завдана одній особі з вини

іншої особи, відшкодовується винною особою (пункт 1 частини першої статті 1188 ЦК).

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 988 ЦК страховик зобов`язаний у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату у строк, встановлений договором. Страхова виплата за договором особистого страхування здійснюється незалежно від сум, що виплачуються за державним соціальним страхуванням, соціальним забезпеченням, а також від відшкодування шкоди. Страхова виплата за договором майнового страхування і страхування відповідальності (страхове відшкодування) не може перевищувати розміру реальних збитків. Інші збитки вважаються застрахованими, якщо це встановлено договором. Страхова виплата за договором майнового страхування здійснюється страховиком у межах страхової суми, яка встановлюється у межах вартості майна на момент укладення договору.

Відповідно до пункту 22.1 статті 22 Закону України «Про обов`язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у разі настання страхового випадку страховик у межах страхових сум, зазначених у страховому полісі, відшкодовує у встановленому цим Законом порядку оцінену шкоду, заподіяну внаслідок ДТП життю, здоров`ю, майну третьої особи.

Відповідно до частини першої статті 261 ЦК України за загальним правилом перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Посилання на подібні справи, які розглядав Верховний Суд:

- http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296543
- http://reyestr.court.gov.ua/Review/85269319

Посилання на наукову статтю, в якій детально проаналізовані проблемні питання, викладені у даній фабулі: https://cutt.ly/D87Ouuj

Дана фабула містить наступні суперечливі елементи:

1) Сплив строку позовної давності. Студенти-консультанти повинні звернути увагу на те, що сплинув строк позовної давності, і хоча без ґрунтовного аналізу судової практики вони не повинні передчасно дійти до висновку, що дана справа уже немає судової перспективи, але пояснити клієнту, що необхідно буде зібрати докази, які підтвердять, що позивач дізнався про порушення свого права відповідачем лише у вересні 2022.

2) Належний відповідач. Відповідно до постанови ВП ВС, яка наведена вище, належним відповідачем є страхова компанія, адже відповідальність Ярополка Колотило була застрахована за договором

обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Страхова компанія несе відповідальність в межах ліміту відповідальності страховика (100 000 грн), а Ярополк Колотило – в межах суми, яка перевищує цей ліміт.

3) Доказування вартості ремонту автомобіля.

КЕЙС 2. Про корову Малишку[6]

Тематика: деліктні зобов'язання, відповідальність, право на приватність, доказування

Скорочений варіант, який отримують студенти

Кейс 2: Клієнт, який вам зателефонував, живе в невеликому місті і має корів. Нещодавно одну з її/його корів по дорозі на пасовище для великої рогатої худоби вдарило струмом і тварина отримала травми. Клієнт хоче вимагати від постачальника електроенергії компенсацію за поранену корову.

Кейс для клієнта (повна версія)

Вас звуть Олена (Олег) Мазур і ви живете в маленькому містечку Соснівка. Ви вийшли на пенсію три роки тому і не працюєте. Ви маєте двох корів, як і інші ваші сусіди, тому кожен з вас випасає усе стадо, що нараховує 30 корів, раз на 30 днів. Ви досягли такої домовленості з сусідами усно, але домовилися, що кожен пастух буде дуже уважним і в разі будь-якої шкоди коровам через його/її недбалість пастух несе відповідальність.

У червні 2021 року по дорозі на пасовище для худоби, коли корови проходили вулицею Шевченка в Соснівці, вашу корову Малишку вдарило струмом і травмувало. Пастух, який тоді випасав худобу, Микола Василенко одразу подзвонив вам і повідомив, що на вулиці Шевченка від електротрансформатора відірвався електричний дріт і коли ваша корова Малишка проходила повз, її вдарило струмом і вона вже не може ходити. Малишці 18 років, вона має ветеринарний паспорт. За три години ви приїхали на місце аварії та привезли корову назад у стійло на тракторі, який ви орендували у місцевої компанії, тому вам знадобилося стільки часу. У вас є квитанція від цієї компанії за оренду трактора на 2000 грн. Ви не викликали ветеринара, оскільки знали, що причиною травми став електричний кабель. З того часу Малишка вже не може ходити і просто перебуває у хліві.

Пастух Микола Василенко також розповідав вам, що за пару хвилин до аварії з Малишкою він бачив сина вашого сусіда Артема Молочного, який робив щось підозріле біля трансформатора. Він не дуже розгледів, оскільки Артем стояв обличчям до трансформатора і відвернувся від Миколи. Цей трансформатор стояв там багато років і жодного разу з ним проблем ні в кого не було.

Ви вважаєте, що власником трансформатора є компанія «Електроенергетика», оскільки вона бере з вас плату за спожиту вами електроенергію, тому хочете

[6] Автор кейсу: Ашот Агаян. Фабула розроблялася *pro bono* для Національної Олімпіади юридичних клінік України з консультування клієнтів 2019 року

вимагати відшкодування 24 000 грн за травму Малишки та 5 000 грн за моральну шкоду. Ринкова вартість такої корови, як Малишка, 15 000 грн, але менше 24 000 грн. ви не приймете, так само ви не приймете іншу корову на заміну Малишки, оскільки ви до неї дуже емоційно прив'язані, вона для вас більше ніж корова, ви вважаєте її другом. Крім того, ви вважаєте, що маєте право на упущену вигоду, оскільки ви повинні забезпечувати Малишку травою протягом п’яти місяців, а саме з червня по жовтень, оскільки вона не може ходити на пасовище через травму, але за попередніх обставин вона могла б. Це дуже важливо для вас, оскільки ви продаєте молоко двох корів і заробляєте цим на життя.

Микола Василенко зі свого досвіду сказав вам, що компанія «Електроенергетика» не компенсує збитки, оскільки ви приїхали лише через три години, а якби раніше, то корова могла б бути краще доглянута і була б здорова.

Ваші запитання до юристів (повна версія питань):

1. Що робити зараз? До кого звернутися?
2. Хто несе відповідальність?
3. На яку компенсацію ви маєте право? Допоможіть клієнту порахувати загальну суму, яку ви повинні вимагати.
4. Які можливі варіанти отримання компенсації?

Інформація, яку клієнт повідомляє консультантам.

Вас звуть Олена (Олег) Мазур і ви живете в маленькому містечку Соснівка. Ви маєте двох корів, як і інші ваші сусіди, тому кожен з вас випасає усе стадо з 30 корів один раз на 30 днів.

У червні 2021 року по дорозі на пасовище для худоби, коли корови проходили по вулиці Шевченка в Соснівці, вашу корову Малишку вдарило струмом і травмувало. Пастух, який в той день випасав стадо, Микола Василенко одразу подзвонив вам і повідомив, що на вулиці Шевченка від електротрансформатора відірвався електричний дріт і коли ваша корова Малишка проходила повз, її вдарило струмом і вона вже не може ходити. За три години ви приїхали на місце аварії і на тракторі повернули корову в стайню. З того часу Малишка вже не може ходити і просто сидить у хліві.

Ви вважаєте, що власником трансформатора є компанія «Електроенергетика», оскільки вона бере з вас плату за спожиту вами електроенергію, тому хочете вимагати відшкодування 24 000 грн. за травму Малишки та 5 000 грн. за моральну шкоду. Ринкова вартість такої корови, як Малишка, 15 000 грн., але менше 24 000 грн. ви не приймете, так само ви не приймете іншу корову на заміну Малишки,

оскільки ви до неї дуже емоційно прив'язані, вона для вас більше ніж корова, ви вважаєте її другом.

Микола Василенко на власному досвіді сказав вам, що КП не компенсує збитки, оскільки ви приїхали лише через три години, а якби раніше, то корова могла б бути краще доглянута і була б здорова.

Ваше питання юристові: Шо тобі варто зробити?

Всю іншу інформацію варто повідомляти тільки в тому випадку, якщо про це запитають консультанти.

Манера поведінки клієнта: Ви досить спокійні, виважені, але у випадку, якщо юристи скептично ставляться до вашої прив'язаності до Малишки чи якось некоректно про неї відкликаються - ви на це дуже різко і емоційно реагуєте. В цілому, ви абсолютно непохитні у своєму бажанні і розумінні “єдино-правильного рішення у цій справі” - тобто того результату, який ви хочете отримати.

Правове обгрунтування:

Відповідно до статті 1166 ЦК майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Згідно із статтею 1167 ЦК моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала: 1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки.

Відповідно до частини другої статті 1187 ЦК шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове майно, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом,

використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку

Згідно із частиною п'ятою статті 1187 ЦК особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Відповідно, у даній фабулі, необхідно встановити чи була вина постачальника електроенергії у каліцтві корови. Судячи зі слів свідків, саме ця компанія допустила недбалість в результаті якої електричний провід був відкріплений від трансформатора та став причиною каліцтва корови, тому за таких умов можна звертатися до суду з позовом про відшкодування шкоди (вартість корови, витрати на оренду трактора), в тому числі моральної шкоди та упущеної вигоди. В той же час, в судовому порядку потрібно буде обґрунтувати вартість корови, адже за ст. 179 ЦК на тварин поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом.

> Посилання на подібну справу, яку розглядав Верховний Суд: http://reyestr.court.gov.ua/Review/75970098